

РЕЦЕНЗИЯ

от Росица Рангелова Павлова, професор в Института за икономически изследвания при БАН,
доктор на икономическите науки

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „**доктор**”
в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално
направление 3.8. Икономика, докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване”
във Висшето училище по застраховане и финанси (ВУЗФ) – София

Автор: Калоян Красимиров Беличовски

Тема: Финансови проблеми на регионалните иновационни стратегии в Република България

Научен ръководител: Юлия Георгиева Добрева, доцент във ВУЗФ, д-р по икономика

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 448 от 20.12.2019 г. на Ректора на ВУЗФ доц. д-р Григорий Вазов съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Финансови проблеми на регионалните иновационни стратегии в Република България“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване” във Висшето училище по застраховане и финанси – София. Автор на дисертационния труд е Калоян Беличовски – докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Финанси“ с научен ръководител доц. д-р Юлия Добрева от ВУЗФ.

Предадените от Калоян Беличовски материали включват документи по представен опис: автобиография, копие на дипломата за придобита образователно-квалификационна степен „магистър”, 3 копия на заповеди по докторантурата, заповед на ректора на ВУЗФ за определяне на НЖ по защитата, дисертационен труд, автореферат, справка за научните приноси, списък и копия на публикациите по темата на дисертационния труд и справка за изпълнение на минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3. 8. Икономика. Като цяло списъкът на документите е пълен. Те са добре оформени. Единствено може да се желае по-сериозно отношение към автобиографията, която при това е наречена претенциозно „Актуална автобиография по европейски образец“ и освен това би следвало да бъде на български език.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Калоян Беличовски е роден през 1991 г. Завършил е висше образование в Нов български университет, бакалавърска степен по администрация и магистърска по лидерство и публичен мениджмънт. От 2017 г. е зачислен в докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване” във ВУЗФ. Въпрос предизвиква определението на докторанта с българска националност за познания на езици - Fluent English и Bulgarian: Basic Knowledge. Има трудов опит като оператор по телемаркетинг в Office 1 Superstore (2014-2015 г.), търговски представител и ръководител на екип Energy Market (2016-2017 г.), различни длъжности в Mapower Group през 2017 г. Образованието и трудовият опит на Калоян Беличовски не са тясно свързани с насоката на докторантурата му, определена чрез темата за финансови проблеми на

регионалните иновационни стратегии в България, което предполага, че е употребил повече усилия при нейното разработване.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Докторантът е обосновал актуалността на разработвания в дисертационния труд проблем в научно и научно-приложно отношение във връзка с усилията за постигане на балансиран и устойчив растеж в районите за планиране. Той разглежда ролята на иновационната дейност на различни нива - предприятието (предприемаческа дейност), на отраслово равнище и стига до държавно. Правилно е отбелязано, че преминаването от индустриална икономика към икономика на знанието може да се осъществи само с провеждането на последователна политика на национално и регионално ниво за ускоряване на структурните реформи в България. За разлика от другите стратегически ориентири (средносрочни и краткосрочни интереси) иновационната стратегия и в частност регионалните иновационни стратегии (РИС) са ориентирани към постигане на дългосрочни цели. За тяхното изпълнение обаче от най-голяма важност е решаването на финансовите проблеми.

Във връзка с тематиката в регионален аспект бих добавила, че най-актуални и неотложни за решаване са проблемите, свързани с все по-нарастващото икономическо и социално различие между регионите в България, които без столицата са сред най-ниско развитите в ЕС и с най-големи различия в сравнение със средното за Съюза равнище. Затова жизнено важен въпрос е повишаване на икономическото развитие в тях, основно средство за което е правилното насочване и оползотворяване на заделените финанси с оглед изпълнение на РИС.

Може да се каже, че правилно е посочена **основната цел** на дисертацията (цитирам) „... да се докаже, че начините за справяне с регионалните различия от местен и вътрешнорегионален характер се крият във взаимносвързани процеси, водещи до развитие в иновативната и развойна дейност, от които крайния бенефициент – гражданското общество, ще усети чувствителна промяна в социален и икономически характер.... Чрез споделянето на вижданията и стратегиите за развитие на шестте района за планиране, целта е да се обърне вниманието върху реалните и належащи проблеми на различните по местоположение географски дадености и потенциал региони.“ (с. 10). Според докторанта фокусът на изследването в практическата част е разграничено в два отделни подтекста – изследване на МСП по отношение на готовността им за инвестиции, иновации и разрастване на обхвата им в производствения и логистичен аспект на бизнеса (с.11). Липсва обаче обосновката на финансовите проблеми на РИС.

Правилно се дефинират иновациите като (цитирам) „обобщаващ термин за дейности, свързани със създаването и откриването на новото знание и превъплъщаването му в стойност за крайния бенефициент, а именно потребителите. Те са основен елемент на икономиката на знанието.“ (с. 29).

Не съм правилно посочен **обектът** на изследването като ролята на РИС (цитирам) „в шестте района за планиране, които страдат от регионални и вътрешнорегионални различия и неравенства, както в демографски, така и в социален характер. Иновационните стратегии, основната цел на които е да работят за регионалното развитие в различните части на страната, са действащия механизъм в рамките на Втория програмен период 2014-2020“ (с.11). Всъщност обект са самите РИС в шестте района за планиране в България, а **предмет** би трябвало да бъдат според темата на дисертацията финансовите проблеми, свързани с РИС в шестте района в България. Общо и неточно са посочени **задачите** за изпълнение на поставената цел.

Тезата, заложената в дисертацията е, че (цитирам) „създаването, следването и работата по регионални иновационни процеси е най-прекият път към повишение на икономическите равнища в регионите. Анализите доказват, че с тяхна помощ, чрез тясното сътрудничество между държавния и частния сектор, както и в подкрепата на Аутомотив сектора е възможен

значителен икономически ръст. Подкрепени от държавно и частно финансиране и развиване на развойна дейност във висшите учебни заведения, се формира нужния триъгълник, подкрепящ визията, идеята и функцията на иновационната дейност. С подкрепата на Националната стратегия за развитие на регионите и „Европа 2020“, развиването на иновационна и развойна дейност биха могли да дадат осезаем резултат по време на Втория програмен период до края на 2020 г.“ (с. 11). В този вид тя съответства както на основната цел, така и на извършеното в дисертационния труд.

4. Познаване на проблема

Моето впечатление е, че докторантът Калоян Беличовски познава основно общите въпроси по развитие на РИС в България - притежава необходимите теоретични познания за изследването им, които е получил на базата на използваните от него литературни и информационни източници. По-конкретно той разглежда актуалното състояние на регионите, ролята на РИС за регионалното развитие на страната, както и перспективите и решенията на проблемите с цел устойчиво развитие. На тази база докторантът анализира и предлага (цитирам) „бъдещи възможности за развитие на регионите, като са включени решения и препоръки, които да доведат до реални резултати до края на Втори програмен период“. Липсва обаче акцентът върху финансовите проблеми, заложиени в заглавието на труда.

5. Методика на изследването

Докторантът не е представил в увода използваната методика. Има постулат, който твърди, че „чрез **методологичните** характеристики на страната ни се разграничават плюсовете и възможностите от членството ни в ЕС“ (с. 12), който не е ясно какво точно се твърди. В началото на трета глава има 3 страници (с. 127-130), които са посветени на теоретични основи на използваните методи за изследване на *системи*, макар те да не се отнасят само до системи. В таблица 5 там са дадени тези методи, но в текста не всички от тях са описани – липсва дефиниция на дедукция, евристика, моделиране и макетиране. Освен това има неправилни твърдения, като „Не малка част от методите на емпиричните изследвания могат да бъдат разделени на качествени и количествени, като разликата между тях е главно в броя на изследваните обекти“ (с. 129). Въпреки това обаче използваната методика позволява да се следва поставената цел и да се получат адекватни отговори в резултат на изследването в дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 181 стр., състоящи се от увод, три глави, списък на използваната литература и 1 приложение. В дисертацията са включени 6 таблици, 9 схеми, 5 диаграми, 4 графики, 3 снимки. Малко спорно е делението между диаграми и графики, които при това трябва да бъдат на български език, а не както са сега на английски. Има широк списък на използвана литература – 80 на брой, от които 35 на брой са интернет източници. Наблюдава се коректно цитиране на литературните източници (вкл. посочени страници). Накрая текстът е оформен в две заключителни точки – изводи от 5 страници и заключение от 3 страници, което само по себе си е добро решение. Дадено е едно приложение, съдържащо анкетната карта (а не „лист“, както я нарича докторантът) и в заглавието му неправилно се твърди, че е анализ на резултатите от проведеното анкетно проучване.

Трудът е общо взето, добре оформен, добро решение е наличният в началото списък на въведените съкращения, но те трябва и да се използват по-нататък в текста. Освен това списъкът трябва да бъде първо с понятията на кирилица, после на латиница. И точно РИС отсъства от списъка.

Дисертацията е разделена в три глави, следвайки логиката за количественото разглеждане на проблематиката, ролята на районите и тяхната последователност на развитие и достигане до нужните резултати, имащи за цел икономически и социален ръст, а именно – теория и методология на регионалното развитие в България, актуалното състояние на регионите, ролята на РИС в устойчивото регионално развитие на страната, както и перспективите и решенията на проблемите с цел устойчиво развитие и експериментални изследвания.

Трите глави в дисертацията са пропорционално разпределени по обем (състоят се съответно от 53, 59 и 38 страници). Те са в логическа последователност да изследват поставената проблематика. **Първа глава** има постановъчен, въвеждащ характер и с нея се дава основата на изследването чрез предаване на регионалните политики на ЕС, РИС в България и обща характеристика на шестте района в страната. Добро въведение в проблемите представява направената оценка на изпълнението на ОП „Регионално развитие“ в рамките на програмен период 2007-2013 г., включително SWOT анализа на Оперативна програма „Регионално развитие“, чрез който се изтъкват проблемите и възможностите на България на регионално и национално ниво, като според докторанта ролята на качеството на обществените услуги отново излиза на преден план. Правилно е неговото заключение, че използването на еврофондовете по предназначение може да облагодетелства всички части от населението в множество аспекти. Подходящо тази глава завършва с представяне на визия, цели и приоритети на Националната стратегия за регионално развитие на Република България през периода 2012–2020 г.

Във **втора глава** е разгледана регионалната политика и перспективите, които се очертават пред шестте района на планиране в България. От особен интерес тук е анализът на финансовата политика и каналите на финансиране в подкрепа на иновативния бизнес и проектите към структурните фондове на ЕС. Заслужава внимание анализът на разпределението на бюджета на ОПРР по приоритетни оси. Коректно е очертана ролята на трите източници за финансиране: (а) Оперативна програма „Инициатива за малките и средни предприятия“ (ОПИМСП), която цели подобряването на достъпа до финансиране на по-малките частници; (б) Националният иновационен фонд (НИФ), чиято основна цел е насърчаване на НИРД; (в) Фондът на фондовете, чрез Фонда за ускоряване и начално финансиране (ФУНФ), който е финансов инструмент с цел да подпомага стартиращи компании в България. Този начин на изложение дава възможност на докторанта да разгледа взаимосвързано финансовите въпроси с тези на политиката и връзката между частния сектор чрез МПС, ролята на университетите и образованието за развитие на иновационната дейност и ролята им за развитието на районите в България, като отчита тяхната специфика.

Добро решение е в **трета глава** да се представят емпирични изследвания върху разглежданата тематика. Тук е отделено място на ролята на МСП за иновационната дейност в страната. Текстът обаче е доста общ по съдържание и не винаги подплатен с литературни източници. Не е цитиран източник на анкети, които се коментират в текста, например (цитирам) „Бизнес анкетите показват, че сравнително висок дял от българските МСП предоставят част от процеса по управление на външни фирми..... Тези данни говорят, че МСП в България се ориентират постепенно към по-професионални методи за управление“ (с. 132). Правилно се поставя акцент в дисертационния труд, че РИС (цитирам) „трябва да поощряват прякото сътрудничеството между частния сектор (МСП), научноизследователските организации и публичната администрация с оглед повишаване на иновационния капацитет на дадения регион“.

В дисертацията с основание се разчита на направено анкетно проучване сред заетите във фирми в град Видин. Замисълът е добър, но изпълнението буди критика – в анкетата са включени (цитирам) „общо 10 лица, 30 % от които са собственици на малки фирми, а останалите 70% са работници в тях“. Това е твърде малък брой, за да се разчита на анкетно проучване. Много повече би допринесло друг вид проучване – case studies (казуси, дълбочинни проучвания) или др. Анкетните карти са представени в 2 приложения (неизвестно защо номерирани с III.) – (цитирам): (а) анализ на резултатите от проведено анкетирание на собственици на фирми от малкия бизнеси (б) иновации в регионите - стартиране нов, иновативен, производствен и логистичен

бизнес (Анкета-модел за предсказване на налагането на стартиращи производствени компании в различни региони на България - личност и ценности, умения и опит, завършено образование и професионален опит).

Въпросите в първата анкетна карта (наречена в дисертацията неправилно лист), се отнасят основно до безработицата и текучеството на работната сила в трансграничния район, което е встрани от темата на дисертацията. Те са и илюстрирани в диаграма № 3 и диаграма № 4. Обяснимо е възкликването на докторанта, че (цитирам) „Интересното е, че нито един от анкетираните не даде отговор, свързан с липсата на иновационни проекти в региона. Именно този въпрос следва да бъде разгледан по-детайлно в следващи изследователски дейности“ (с. 135). За съжаление резултатите не са пълно анализирани. Повече внимание в тази глава е отделено на разглеждане на иновациите в районите от гледна точка на стартиране на нов иновативен бизнес, но разсъжденията са доста общи и разпокъсани. Полезно в случая е представянето на дейността на „Бизнес Клуб“ и неговата национална представителна анкета за отношенията между бизнеса и администрацията. Във връзка с нея са изведени важни акценти при дейността и управлението на нови инвеститори и частни МСП в България за 2017 г.

Похвален е ентузиазмът на докторанта по отношение развитието на автомобилната индустрия (както той я нарича на места неуместно аутомотив индустрия), като най-бързо развиващата се индустрия в България. Но трябва да бъде и по-реалистичен. Всъщност става дума за производство на компоненти за автомобилната индустрия, в която ниша страната ни попада трайно (затова е според него, цитирам, „една от интересните дестинации за производство на компоненти за автомобилната индустрия“) и няма изгледи в обозримо бъдеще да започне производство на завършени продукти (автомобили) и оттам на продукти с по-висока добавена стойност. При това положение малко подвеждащо е заключението за България и то без обосновка, че „автомобилната индустрия първа ще влезе в Индустрия 4.0 и това на практика се случва“.

В резултат на изследването се стига до изводи, препоръки и заключения, които съдържат полезни и известни на практиката твърдения. Някои от тях звучат общо и пожелателно, например (цитирам) „Икономическата обстановка, пътната инфраструктура и логистичните възможности следва да се развият със сравнително бързи темпове, като логичното продължение е да доведат до повишаване на стандарта на живот“. Други не са съвсем коректни, например, че (цитирам) „България започва много бързо да скъсява дистанцията си с държавите от Източна Европа“, неясни, например (цитирам) „новите инвестиции не се случват толкова лесно, безработицата е твърде ниска там и е в абсолютно нездравословни нива“, или пък твърде оптимистично и необосновано, например, че (цитирам) „...е напълно изпълнимо връщането на българи, високопрофилни кадри, от Западна Европа“, „автомобилната индустрия също трябва да даде осезаем резултат до края на 2020 г.“ и др.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите в дисертационния труд са дадени от докторанта в два варианта, между които има известна разлика – веднъж в автореферата и втори път като отделен документ. Заслужава внимание самата разработка по поставената интересна и не още добре изследвана тема на дисертацията - финансови проблеми на регионалните иновационни стратегии в България. Според мене в дисертацията става дума основно за приноси от практико-приложен характер главно поради спецификата на темата на дисертационния труд. С повечето от формулираните приноси от докторанта съм съгласна и ще отразя някои от тях:

- Дадени са различни примери в подкрепа на тезата, че Структурните фондове на ЕС, както и качественото изпълнение на заложените в тяхната рамка задачи по отношение на РИС биха могли значително да подобрят стандарта на живот в шестте района на планиране в България.

- Проведено е анкетно проучване на МСП чрез техните собственици, което подкрепя тезата, че МСП могат да бъдат основна движеща сила на икономиката.

- Разширен е обхватът на теоретичната рамка в изследванията на производствената сфера, като в областта на автомобилната индустрия е разгледана ролята на РИС, анализирано е тяхното съдържание и ролята им за постигане на напредък в този сектор.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е представил три самостоятелни публикации по дисертационния труд, които са от 2018 г. Една от публикациите е научна статия в университетско списание на ВУЗФ - София, една е доклад на международна конференция на младите учени в УНСС и една – доклад на международен конгрес за съвременни дебати в социалните науки в Истанбул (Турция); две от публикациите са на български език, една – на английски език. Тематиката на публикациите покрива тематиката на дисертационния труд и отразява части от него – финансова политика за подкрепа на иновативния бизнес, структурни фондове, развитие на аутомотив индустрията в България. Те са достатъчни по обем и като съдържание за провеждане на настоящата защита.

9. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Според приложената от Калоян Беличовски справка за изпълнението на минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионалното направление 3.8. Икономика той притежава общо 80 точки - разработване на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“ – 50 точки и три научни публикации публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни токове – 30 точки.

10. Лично участие на докторанта

По принцип рецензент трудно би могъл да констатира личното участие на докторанта в проведеното дисертационно изследване, ако не познава лично докторанта и е участвал в предходните етапи на обсъждане на труда. Според мене в случая става дума за лично участие на докторанта и предвид цитирането на използваните източници смятам, че не може да се говори за плагиатство в оценявания дисертационен труд.

11. Автореферат

Авторефератът е в обем на 30 стр. и общо взето, е направен според изискванията, като отразява основните резултати, постигнати в дисертационния труд.

12. Критични забележки и препоръки

1. Основна критична бележка към дисертационния труд е свързана с необходимостта от по-голямо подчиняване на съдържанието на темата му - финансовите проблеми на РИС.

2. Друга основна критична бележка е по отношение на твърде разказвателния и по-малко аналитичен характер на дисертационния труд. При това изложението е на места накъсано от различни параграфи, които не са добре подчинени на общото съдържание. На места се цитират отделни автори за елементарни неща: например Г. Мишев и С. Цветков за определението на статистическо развитие, с. 29); има ненужно определение в края на труда (цитирам) „Финансовите пазари са особено сфера на стоковите отношения, където се формира търсенето и предлагането на паричен капитал.“ и др. Има много общи разсъждения и голословни пожелания, например за партньорство между бизнес и университет.

3. Срещат се правописни грешки в дисертационния труд и особено в автореферата –

освен грешно изписани думи, неправилно използван пълен член и др., което не е допустимо предвид възможността за коригирането им чрез продукта библиотека.

4. Има неточности и неясноти в изложението. Например на с. 145. Графика 1. Графичен анализ и метод за изчисляване на... (на кое, не е указано), но и пък и графиката не е анализ. Много неясна е и Графика 2 на стр. 146. Отношения бизнес vs. администрация – какво означава това, кой е направил изследването върху колко респонденти? Има неточни дефиниции и твърдения, например на с. 129 неточна дефиниция за качествени и количествени методи, което беше вече споменато (цитирам) „като разликата между тях е главно в броя на изследваните обекти. Количествените методи обикновено дават насока на експериментите да обхващат голяма част от обекта на изследването, докато на другия полюс са качествените методи, които се съсредоточават върху малка част от него. Въпреки всичко това не е съществена разлика между двата метода“.

5. Има данни за стари години – 2010 г. за миграцията например, не показват съвременни тенденции за втория етап на финансиране на регионалната политика, цитиране на докладите на Икономически институт на БАН за МСП от 1994 г., когато този бизнес се създаваше, а този институт прави ежегодно такива доклади и днес.

13. Лични впечатления

Не познавам лично докторанта и нямам лични впечатления.

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Отправените от мене критични забележки към дисертационния труд насочват и към препоръките към него. Препоръчвам му да задълбочи и актуализира изследването, като го подчини повече на темата на дисертационния труд (финансовите проблеми на РИС) с оглед да може да изведе по-обосновано научните и научно-приложни приноси на дисертационното изследване и насочването им като препоръки към практиката.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научно-приложни и приложни резултати, които представляват принос в науката. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Правилника за приемане и обучение на докторанти във Висшето училище по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че докторантът Калоян Красимиров Беличовски притежава теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3. 8. Икономика, като показва качества за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Като имам предвид гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Калоян Красимиров Беличовски в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика; докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване” във Висшето училище по застраховане и финанси (ВУЗФ) – София.

29 януари 2020 г.

Рецензент:

проф. д.ик.н. Росица Рангелова Павлова